

AKP'nin SOSYAL POLİTİKASI ÜSTÜNE: Hak Yerine Yardım, Sosyal Devlet Yerine Hayırseverlik

Aziz ÇELİK

Kasım 2002 seçimleri sonucunda iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) 22 Temmuz 2007 seçimlerinde hükümetteyken oylarını artırmak gibi oldukça istisnai bir sonuçla ve yüksek bir oy oranıyla iktidarını korudu. 22 Temmuz 2007 seçimleri bir kez daha gösterdi ki; ülkemizde emekçiler ve yoksullar türdeş bir siyasal tutuma sahip olmasalar da büyük bir bölümü sağ ve muhafazakâr partilere oy vermektedir. DP ve AP'nin önemli oranda köylülerin, işçilerin ve yoksulların desteğini alması gibi AKP de aynı kesimlerin desteğini almıştır. Üstelik bilinen anlamıyla bir sosyal politikası olmamasına; devletin sosyal yükümlülüklerini, sosyal devleti zayıflatıp sosyal soruna büyük ölçüde "hayırseverlik" ve "hayır kurumları" temelinde yaklaşmasına rağmen.

AKP'nin Yoksullardan Aldığı Destek

AKP'nin uzun bir hükümet dönemi ardından oylarını artırması ve yoksullar ile emekçilerin yoğun desteğini almaya devam etmesi bir arada değerlendirildiğinde karşımıza bir sosyal politika bulmacası çıkıyor. Piyasacı iktisat politikalarının savunucusu ve uygulayıcısı bir hükümetin böylesi bir destek alması nasıl izah edilebilir? Kuşkusuz AKP'nin elde ettiği desteğin seçim ve siyasal partiler sisteminde, muhalif sol bir partinin olmayışına kadar bir dizi dışsal politik nedeni var. Ancak AKP'ye verilen destek sadece bunlarla açıklanabilir değil.

Emekçileri bu desteğe yönelten sosyo-ekonomik, politik ve davranışsal etkenlerin incelenmesi büyük önem arz ediyor. AKP'nin bir sosyal politikası var mı veya AKP'nin sosyal politikasının özellikleri nelerdir? Hemen başta şunu vurgulamalı: Kapitalist piyasa, yarattığı tahribatın acılarını dindirecek önlemlere, müdahalelere -bunların boyutları ve öznelere zamana ve zemine göre değişmekle birlik-

* Kristal-İş Sendikası Eğitim Müdürü

te- her zaman ihtiyaç duydu. Speenhamland Yasası'ndan¹ Bismark'ın sosyal güvenlik yasalarına,² New Deal'dan³ Beveridge Planı'na⁴ kadar kapitalist piyasanın tarihi aynı zamanda onun yarattığı tahribatı giderme ve onu sınırlama tarihidir. Bu yüzden AKP'nin iktisadi açıdan piyasacı sosyal açıdan hayırsever politikalara sahip olması bir çelişki değil. Tersine bu iki eksen -piyasacılık ve hayırseverlik- birbirini tamamlamaktadır, piyasanın yarattığı acılar ve tahribatın dindirilmesinde hayırseverlik çok önemli bir işlev görmektedir. Üstelik hayırseverlik klasik sos-

- 1 Speenhamland Yasası İngiltere'de sosyal politika öncülü düzenlemeler içinde özel bir yer tutmaktadır. 1795 yılında, sosyal huzursuzluğun yoğun olduğu bir dönemde, Speenhamland'da toplanan Berkshire yargıçları, Speenhamland Yasası olarak anılan Yardım Sistemini (Allowance System) kabul ettiler. Yasa ile yoksullara, kazançlarına bakılmaksızın ve eklemek fiyatları ile aile büyüklüğü ölçü alınarak saptanacak bir miktar çerçevesinde ücret desteği, para yardımı yapılmasına karar verildi. Speenhamland; yoksulların kayıtsız şartsız yardım almalarını öngören bir çeşit "yaşama hakkı"nı güvence altına alan paternalist bir düzenleme idi. Speenhamland, 1834'e kadar yürürlükte kaldı ve yaklaşık 40 yıl boyunca bir sosyal koruma mekanizması olarak işlev gördü. Speenhamland'a örgütlenme yasakları yasası (Combination Act) eşlik etmiş, yoksulların örgütlenmesi yasaklanmış ancak onlara her koşulda belirli bir yaşama seviyesini sağlayacak bir gelir güvencesi verilmiştir. Hobsbawm, Speenhamland'ı, burjuva toplumunun gayri insanı yanlarına karşı, kır soyluları tarafından getirilen ve Hıristiyan hayırseverliğinin ürünü olan bir yasa olarak değerlendirmektedir. Vahşi kapitalizmin yarattığı yoksulluk ve korumasızlık nedeniyle emekçiler Speenhamland'a dört elle sarılmıştır. Eric Hobsbawm, Devrim Çağı 1789-1848, 3. Baskı, Çeviren: Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi, 2003, s. 220.
- 2 Olumsuz yaşama ve çalışma koşullarına karşı artan işçi örgütlenmesi ve özellikle de Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) giderek güçlenmesinden ve işçilerin sola kaymalarından tedirgin olan Alman Şansölyesi Otto von Bismarck, anti-sosyalist yasa (1878) ile SPD'nin varlığını ve eylemlerini engeller. Ancak bizzat kendisi, sosyal demokratların önemli taleplerinden biri olan ve tarihin ilk kapsamlı sosyal güvenlik düzenlemeleri olarak kabul edilen yasaların kabul edilmesini sağlar.
- 3 New Deal: 1929 Büyük Bunalımının yarattığı sosyal yıkıma ilk müdahaleci yaklaşım ABD'den geldi. 1932 yılında F. D. Roosevelt'in başkan seçilmesinin ardından New Deal (Yeni Bakış, Yeni Anlaşma) adı verilen politikalar ile devletin ekonomiye sistemli müdahalesi başladı. Borsa kontrol altına alındı, çalışma süreleri azaltılıp, ücretler artırıldı. New Deal ile sendikacılık büyük bir atılım yaptı. Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Act) ile işçilerin ve işverenlerin katkılarına dayalı zorunlu yaşlılık aylığı ve işsizlik sigortası sistemleri yaratıldı. Wagner Act (1935) olarak da bilinen Ulusal Çalışma İlişkileri Yasası sendikacılığı güçlendirdi.
- 4 Beveridge Planı: Sosyal refah devletine doğru atılan adımlardan en önemlisi İngiltere'de 1942'de William H. Beveridge tarafından hazırlanan ve Beveridge Raporu olarak bilinen Sosyal Sigortalar ve İlgili Servisler Hakkında Rapordur. Rapor, parasız ulusal sağlık sistemi, aile yardımı, tam istihdam için hükümetin müdahil olması ve "beşikten mezara kadar" yaygın bir sosyal sigorta sistemini öngörüyordu.

yal politika araçları gibi kamuya “yük” getirmediği için ve hak arama kültürü yerine itiaat kültürünü beslediği için hem piyasalar hem de AKP'nin politik eliti tarafından mutabakatla benimsenmektedir.

Sosyal Politika: “Tanrı Janus’un İki Yüzü”

Karl Polanyi, piyasa ve onu sınırlamaya yönelik karşıt hareketleri (sosyal politika, sosyal mücadele) modern toplum dinamiklerinin çift yönlü hareketi olarak nitelendiriyordu. Polanyi, “çift yönlü hareket”i iki düzenleyici ilkenin çelişkisi/mücadelesi olarak anlıyordu. Birinci düzenleyici ilke ekonomik liberalizm (laissez-faire) idi ve kendi kurallarına göre işleyen bir piyasanın kurulması amacına yönelmişti. İkinci ilke ise piyasanın kendi kurallarına göre işleyişinden ve yıkıcı etkilerinden zarar görenlerin korunmasını amaçlayan sosyal koruma ilkesiydi. Sosyal koruma ilkesi, koruyucu yasal önlemler (sosyal hukuk; iş hukuku, sosyal güvenlik hukuku) ile ekonomik liberalizmi kısıtlayıcı örgütler (sendikalar) ve çeşitli müdahale araçlarını kullanıyordu.⁵

Sosyal politikanın ikili karakteri konumuz açısından özel bir vurguyu gerektiriyor. İnsanı sivil özgürlükleri baş başa bırakan, toplumu piyasanın güdümüne sokan ve toplumsal/insani ihtiyaçları ticarileştiren-metalaştıran kapitalizmde sosyal politika bir yanıyla toplumun/insanın bu belirsizlik ve tehlikelere karşı korunması ve güvenceye alınması sürecini ifade etmektedir. Fakat “Tanrı Janus’un iki yüzü” gibi sosyal politika da iki ayrı yöne bakmaktadır: Kapitalizmi yumuşatan ve sürdürülebilir hale getiren yüzü ve kapitalizmi dönüştüren ve onu bilinen anlamda kapitalizm olmaktan çıkararak yüzü. Sosyal politika bir yandan kapitalizmin birey ve toplum üzerindeki etkisini yumuşatarak kapitalizmi sürdürülebilir hale getirmekte, öte yandan ticarileşme ve metalaşma eğilimlerini sınırlayarak kapitalizmi onun kendiliğinden oluşturacağı çizgiden farklı bir mecraya dönüştürmektedir.⁶

Sosyal politika, kapitalizmin ürünü olarak ortaya çıkan tehlike, zorluk ve tehditlere karşı, tek başlarına bunlardan korunma olanakları olmayan işçileri korumayı amaçlayan önlemler ve bu sorunlar temelinde işçi sınıfı ile sermaye arasındaki sınıf çatışmasını engellemeyi öngören politikalar bütünü olarak da değerlendirilebilir.⁷ James O’Connor, sosyal politika önlemlerini devletin ikili karakteriyle

5 Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, İkinci Baskı, Çeviren: Ayşe Buğra, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 194.

6 Ayşe Buğra-Çağlar Keyder (der.), *Sosyal Politika Yazıları*, Çevirenler: Burcu Yakut Çakar-Utku Barış Balaban, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 10.

7 Meryem Koray, *Sosyal Politika*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000, s.10.

izah eder. Devlet bir yandan sermaye birikimini, öte yandan meşruiyeti sağlamak zorundadır. Sadece sermaye biriktiren bir sınıfı koruyup kollayan bir devlet meşruluğunu kaybeder.⁸ Immanuel Wallerstein ise sosyal refah devleti ve sosyal politika uygulamalarını; çalışan sınıfların sistemle bütünleştirilmesi yoluyla sadece güç ve zenginliğe dayalı tahakkümün, rızaya dayalı bir tahakküme dönüştürülmesinin araçları olarak tanımlamakta ve böylece küresel artı-değerin bir kısmının refah devleti yoluyla çalışan sınıflara aktarılmasıyla bu sınıfların uysallaştırıldığını vurgulamaktadır.⁹

Sosyal politikaya ilişkin kavramsal tartışmalarda sosyal politika modelleri de önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü tarihsel, toplumsal koşullara, politik güç dengelerine ve sosyal mücadelelerin düzeyine bağlı olarak birbirinden oldukça farklı sosyal politika modelleri ortaya çıkmıştır. Sosyal politika ve sosyal devlet modelleri konusunda Esping-Andersen'in çok bilinen üçlü yaklaşımını şöyle özetlemek mümkün:¹⁰

1) *Neoliberal Model*: ABD, Kanada, Avustralya ile 1980 sonrası İngiltere ve İrlanda bu modelin temel ülkeleridir. Bu modelde parasız kamu hizmetlerinin düzeyi düşük, gelir eşitsizliği yüksektir. Devlet müdahalesi, sosyal refahın finansmanından daha çok piyasa düzenlemeleri şeklindedir ve model piyasa çözümlerini desteklemeyi ön plana alır.

2) *Sosyal Demokrat Model*: Hükümetin rolüne yüklediği önem açısından İskandinav modeli, uluslararası alanda neredeyse tek modeldir. Sosyal hakların en fazla kurumlaştığı ve piyasa dışından sağlanabildiği, meta olmaktan çıkarıldığı (decommodification) bu modelde hem parasız kamu hizmetlerinin düzeyi yüksektir hem de sınıflar arası tabakalaşma daha düşüktür. Liberal modelin tersine, sosyal harcamaların doğrudan hükümet tarafından finansmanı söz konusu.

3) *Korporatist Kıta Avrupası Modeli*: Almanya, Fransa, Avusturya ve İtalya gibi ülkeleri kapsayan Korporatist Orta Avrupa modeli, iki modelin bir karışımıdır. Sosyal güvenlik sistemlerinde katılımcılardan alınan primler önemli yer tutar. Bu modelde, muhafazakâr öğeler; aile reisinin gelirinin güvenceye alınması ve varolan sınıf farklarının ve statülerin korunması öncelikli konudur.

Ancak Esping-Andersen'in üçlü sosyal devlet modeli merkez ülkelerdeki sosyal devlet farklılaşmalarını izah ediyor. Merkez dışındaki ülkelere için yeterince

8 James O'Connor, "Devletin Mali Bunalımı", Liberalizm, Refah Devleti, Eleştiriler, Derleyen Kemal Saybaşı, İstanbul: Bağlam, 1993, s. 251, 252.

9 Immanuel Wallerstein, Liberalizmden Sonra, Çeviren: Erol Öz, İstanbul: Metis, 1998. s. 223.

10 Gøsta Esping-Andersen, The Three Worlds of Welfare Capitalism, Polity Press, Cambridge, 1990, s. 26-29.

açıklayıcı değil. Leibfried'ın Latin Çevresi olarak adlandırdığı ve İspanya, Portekiz, Yunanistan ve bir ölçüde İtalya'yı içeren modelinde ise işgücü piyasasının tarım ağırlığı sürmekte ve geleneksel yardım hizmetleri, aile dayanışması varlığını korumakta ve devletin kurumsal yapısı ile sosyal koşulları yetersiz kalmaktadır.¹¹

Modeller birbirinden sosyal hakların ne ölçüde piyasa dışından sağlandığı, diğer bir ifade ile meta olmaktan çıkarıldığı; sosyal haklara ilişkin kamusal yükümlülüklerin düzeyi, piyasaya müdahalenin derinliği gibi ölçütlerle ayrılmaktadır.

AKP döneminde eğer bir sosyal politikadan söz edilecekse bu "AKP modeli", sosyal politika yazınında bilinen modellerle ne derece uyuyor veya yeni bir sosyal politika yaklaşımı mı söz konusu? AKP'nin sosyal politika yaklaşımının Kıta Avrupa'sı modellerinden (özellikle Merkez ve Kuzey Avrupa modelinden) çok uzak; piyasa müdahale öngörmemesi nedeniyle yeni-liberal modele ve geleneksel öğeler ile yardım mekanizmasına verdiği önem nedeniyle Latin Çevresi modeline yakın olduğu söylenebilir. Piyasa mümkün olduğunca az sınırlanacak ve piyasanın tahribatı mümkün olduğunca devletin dışındaki aktörler tarafından yatıştırılacaktır. Geleneksel öğeler ile liberal modelin karışımı melez bir modelle karşı karşıya olduğumuz söylenebilir.

Polanyi, "*geleneksel ve piyasa öncesi toplumların, geçim sınırında yaşayan toplulukların hiçbirinde bireyin açıklıktan öldüğü görülmez*" saptamasını yapmakta ve piyasa öncesi geleneksel toplumun topyekûn kendisi bir tehlikeyle karşı karşıya kalmadıkça tek tek mensuplarını koruyup kolladığını yazmaktadır.¹² Polanyi'nin piyasa öncesi toplumlar için vurguladığı husus, piyasa toplumunda geleneksel/muhafazakâr değerlerle birlikte bir başka biçimde tezahür etmektedir. Bu hayırseverliktir. Geleneksel/muhafazakâr değerlerin yoğunluğu, geç kapitalistleşme, tarımsal yapıların çözülme sürecinin uzun ve sancılı oluşu ülkemizdeki geleneksel toplumsal ilişkileri ve dayanışma sistemini beslemiş, dolayısıyla kurumsal sosyal politika yönündeki taleplerin üzerini örtmüş ve geciktirmiştir. AKP'nin hayırsever sosyal politikası böylesine münbit bir zeminde hızla boy vermiştir.

Sosyal Sorunun Emek-Sermaye İlişkileri Dışına Taşınması

Sosyal politika önlemlerini sermaye birikim sürecinin bir maliyeti olarak da tanımlamak mümkündür. Bu özellik, AKP'nin temsil ettiği yeni sermaye katmanlarının sermaye biriktirme sürecinde de tezahür ediyor. Dahası AKP bir bütün olarak neoliberal politikalarının savunucusu bir parti. AKP'ye karşı muhalefetin ekse-

11 Meryem Koray. Avrupa Toplum Modeli. İstanbul: Tüses Yayını, 2002. s. 183-185.

12 Polanyi (2002), s. 231-232.

ninin neoliberalizmden şeriatçılığa ve siyasal İslamcılığa kaydırılması ciddi bir perdeleme yaratmaktadır. Dahası bu eksen kayması AKP'ye destek veren yoksul ve emekçi seçmen kitlesi açısından bir anlam ifade etmemekte sonuçta bu eksen üzerinden siyasal muhalafet yürüten siyasal akımlar ve özellikle de sol partiler yoksullardan değil seçkinlerden destek almaktadır. AKP neoliberal politikaları gereği emekçilerin ve yoksulların örgütlülüklerini zora sokmakta, devletin sosyal yükümlülüklerini azaltmakta ancak buna karşın gelecek beklentisi kırılmış, güvence-siz, örgütsüz, yoksul ve yoksun kitlelerin "imdadına" koşacak ve onlarda bağımlılık, itaat ve müşteri duygusu yaratacak mekanizmalar devreye sokmaktadır.

Geçmişte uygulanan ithal ikameci, kapalı ekonomiye ve iç pazarı koruma kaygısına dayalı iktisadi politikalar, DP ve AP'ye verilen emekçi desteğini nispeten açıklanabilir hale getiriyordu. Kamu kaynaklarının yaygın ve popülist bir biçimde kullanılmasıyla köylünün ve kamu işçilerinin desteklenmesi DP ve AP'ye oy olarak geriye dönüyordu. Öte yandan 1960-80 döneminde sendikal hareketin ve toplumsal muhalafetin gücü nedeniyle bölüşüm ilişkilerinde çalışanlar lehine önemli iyileştirmeler sağlandı. Bu durum 24 Ocak 1980 kararlarıyla değişmeye başladı ve ANAP iktidarı döneminde durma noktasına geldi. Bu dönemin en önemli özelliği sosyal sorunun emek-sermaye ilişkilerinin dışına çıkarılması olarak ifade edilebilir.

ANAP iktidarı, sosyal haklar açısından çarpık bir popülizm dönemi olarak tanımlanabilir. Bu dönemde belediyeler tarafından sağlanan olanaklar, imar afları, vergi iadesi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Yeşil Kart gibi uygulamalarla kentli yoksul kesimlerin sosyal sorunlarının çözümü işgücü piyasası dışına, emek sermaye ilişkilerinin uzağına taşındı. Bir yandan sınıf tabanlı taleplere, sendikal örgütlenmeye karşı katı bir çizgi izlenirken, diğer yandan aynı kitleler "kentli, tüketici, gecekondu, yoksul" özellikleriyle tatmin edilmeye çalışıldı.¹³ Böylece yeni bir tarz "muhafazakâr hayırseverlik", sosyal devletin yerini almaya başladı. Ancak 1980-90 dönemi boyunca bölüşüm ilişkilerinde ciddi düzeyde kötüleşme yaşandı.

Bunun sonucunda ise 1983 seçimlerinde asker vesayetine tepkinin de etkisiyle yüzde 45 oy alan ANAP, uyguladığı politikalar sonucunda ciddi bir oy kaybına uğrayarak 1991 seçimlerinde yüzde 24'e geriledi. Pür neoliberal politikalar toplumdaki tepki görmüş oldu. Bu politikaları durdurma vaadinde olan partilerden DYP oyunu yüzde 27'ye yükseltti ve sosyal demokratlarla koalisyon kurdu. Polan-

13 Korkut Boratav, Türkiye İktisat Tarihi, 7. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 152-153.

yi'nin kavramsal çerçevesini kullanacak olursak toplumun piyasaya karşı kendini koruma refleksi ortaya çıktı.

Kamusal yükümlülükler ve toplumun kendi örgütlülüğüne değil, ihsana ve himmete dayalı "muhafazakâr hayırseverlik" modeli asıl yükselişini Refah Partisi'nin 1994 yerel seçimlerinde elde ettiği üstünlükle sağladı. Belediyelerde başlayan hayırseverlik modeli 2002 yılında başlayan AKP hükümetleri döneminde merkezi hükümet politikası olarak kökleşti.

AKP sosyal politikayı bir kamusal yükümlülük olarak zayıflatıp toplu işçi haklarını görmezden gelirken piyasa mağdurlarını, yoksulları ve en alttakileri "ferahlatacak" yeni yan mekanizmalar devreye soktu. Bu politikalar sosyal devlet yerine hayırseverlik yaklaşımına dayalı, düzensiz, önemli bir bölümü kayıt dışı ve parti mekanizmasının etkisi ve yönlendirmesi altındadır. Bütün bunlar nedeniyle de kliyalist ve paternalist özellikler taşımaktadır. Kliyalisttir çünkü yurttaş ile iktidar arasında bir hak-yükümlülük ilişkisi değil müşteri ilişkisi kurmakta; yurttaş aldığı yardım ve desteğin karşılığını oy olarak vermektedir. Paternalist özellikler taşımakta çünkü kolektif hakları sınırlamakta, örgütlülüğü dizginlemekte ve itaatı ön plana almaktadır. Bu "hayırsever" sosyal politikanın en önemli araçları Yeşil Kart, belediyeler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, özel sektör, gönüllü kuruluşlar, cemaatler, vakıflar ve derneklerdir. Öte yandan DP-AP çizgisinin popülist iktisat politikaları günümüzde geçerli olmasa da AKP kullanabildiği sınırlı kamu kaynakları aracılığıyla da yoksulların ve en alttakilerin ferahlamasını sağlamaktadır.

AKP Sosyal Politikasının Neoliberal Boyutu

AKP bireysel ve toplu işçi hakları ile emek-sermaye ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda neoliberal bir perspektife sahiptir. Devletin sosyal yükümlülüklerinin azaltılmasını, kamu işletme ve hizmetlerinin özelleştirilmesini ve piyasalaştırılmasını savunmaktadır. Bunun ne kadar içselleştirilmiş bir politika olduğunu anlamak için AKP'nin programatik belgeleri ile hükümet programlarına bakmak yeterlidir. Ancak öte yandan AKP piyasa mağduru emekçi ve yoksul sınıfları uysallaştıracak hayırsever politikalar konusunda diğer liberal ve muhafazakâr partilerden çok daha deneyimli ve etkilidir. Speenhamland döneminde olduğu gibi kolektif işçi haklarının baskı altında tutulduğu toplumun hayırseverlikle uysallaştırıldığı bir modelle yüzyüzeyiz. AKP sosyal politikasının çalışma ilişkileri ve bölüşüm ilişkileri konusundaki tutumuna göz attığımızda nelerle karşılaşyoruz:

Bireysel İş İlişkileri Güvencesizleştirildi: AKP hükümetinin ilk yılında kabul edilen 4857 sayılı İş Yasası bireysel iş ilişkileri ve işçi hakları açısından yeni bir dönemi başlattı. İş yasaları ile iş hukuku emeğin piyasa ve sermaye karşısında korunmasını hedefleyen yaklaşımın ürünü olmasına karşın son on yıllarda işçinin değil işyerinin korunmasının esas alınması gerektiği yolundaki neoliberal yaklaşımlar güç kazandı ve iş yasalarında büyük erozyon yaşandı. 4857 sayılı İş Yasası ile daha esnek, eğreti, güvencesiz ve atipik çalışma biçimleri yasalaştı. AKP 4857 sayılı yasa ile esnek ve güvencesiz çalışmanın önünü açarken 4773 sayılı yasa ile getirilen iş güvencesi hükümlerini de budadı. İş güvencesi yasa tasarısının (4773) kabulü sırasında; 8-9 Ağustos 2002 tarihinde net bir biçimde yasadan yana olan ve yasanın "bazı baskı gruplarının" etkisi ile geç kaldığını ve kapsamının dar tutulduğunu söyleyen AKP, iktidar olduktan sonra yasanın yürürlüğünü ertelemeye çalışmış, kapsamını daraltmış ve yaptırım gücünü azaltmıştır. İş güvencesinin uygulama sınırı 10 işçi çalıştırılan işyerinden 30 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerine yükseltildi. Böylece işçilerin yarısından fazlası iş güvencesi kapsamı dışına itildi. Öte yandan geçersiz nedenle işten çıkarılan işçiye açtığı işe iade davasını kazandığı halde işverence işe geri alınmaması durumunda ödenmesi gereken iş güvencesi tazminatı 6-12 aylık ücret tutarından 4-8 aylık ücret düzeyine indirildi.¹⁴

Öte yandan AKP döneminde güvenceli kamu görevlisi istihdamı yerine güvencesiz ve eğreti istihdam tercih edilmiştir. Diğer kamu görevlileri yanında öğretmenler ve sağlık çalışanları arasında geçici ve sözleşmeli çalışanların sayısında önemli artışlar yaşandı. Daha önce kamu işçilerinin ve kamu görevlilerinin yaptıkları işler taşeron şirketler aracılığıyla piyasalaştırıldı.

Kolektif Haklara Direnç: AKP bireysel iş ilişkilerinde esnekliği yasalastırırken toplu iş ilişkileri açısından ise otoriter bir eğilimi tercih etmiştir. Türkiye'nin uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanması konusunda yıllardır takındığı ağırdan alma tutumu AKP hükümeti döneminde devam etmiştir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev hakkıyla ilgili hükümlerine çekince konmuştur.. 1983 yılından bu yana yürürlükte olan ve doğrudan Milli Güvenlik Konseyi'nce hazırlanan 2821 ve 2822 sayılı sendikal yasalarda ILO ve AB standartlarına uygun değişiklikler yapılmamış, kamu görevlilerinin toplu sözleşme ve grev hakkını ortadan kaldıran ve uluslararası sözleşmelere aykırı 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Yasası'nı değiştirmek için hiçbir adım atılmamıştır. Tam tersine AKP hükümeti kamu görevlilerinin sendikal hakla-

¹⁴ 4857 sayılı yasanın öyküsü ve anlamı konusunda bakınız: Aziz Çelik, "Yeni İş Yasasının Anlamı". Türkiye Barolar Birliği Dergisi. Yıl 15. Sayı 48. Eylül/Ekim 2003.

rının tanınmasının sözde kamu personeli reformunun gerçekleşmesi koşuluna bağladı. Bunun anlamı kamu görevlilerinin önemli bir bölümünün güvenceli statüden çıkartılması ve sözleşmeli hale getirilmesidir. AKP, uluslararası standartlara göre toplu sözleşme ve grev hakları olan kamu görevlilerini güvencesizlikle tehdit etmeyi seçti.

Anayasanın 54. maddesi ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası hükümete milli güvenlik ve genel sağlık gerekçesiyle grev erteleme olanağı tanımaktadır. Hükümet grev ertelemelerde yasanın verdiği yetkiyi keyfi olarak kullanmaktadır. Anayasanın temel haklarla ilgili maddelerinde son yıllarda çeşitli iyileştirmeler yapılırken, 12 Eylül döneminden bu yana, çeyrek yüzyıldır hiçbir siyasal iktidar 'grev hakkı ve lokavt' başlığını taşıyan 54. maddeye dokunamamıştır. Bu madde grev yasaklarını ve ertelemelerini anayasal kurallara bağlayan, dokunulmazlık zırhına bürünmüş, adeta bir tabu maddedir. 54. madde otoriter rejimlere özgü yasaklarla doludur ve grev hakkını kullanılmaz hale getirmektedir. Böylece, grev hakkının kullanımına bağlı olarak anlam kazanacak olan sendika hakkı (madde 51) ve toplusözleşme hakkı (madde 53) da kullanılmaz hale gelmektedir. Öte yandan AB uyum sürecinde çok sayıda yasada temel hak ve özgürlüklerle ilgili önemli iyileştirmeler yapılırken sosyal ve sendikal haklar uyum sürecinin en uyumsuz alanı olarak kalmaktadır.

AKP hükümeti döneminde grev hakkı sistematik olarak ihlal edildi. Beş büyük grev "milli güvenlik" gerekçesiyle ertelendi. Ertelenen grevler, lastik, cam ve maden sektörü grevleriydi. Sendikal yasaları demokratikleştirmek bir yana, AKP hükümeti uygulamada daha da kısıtlayıcı davrandı. Sermaye örgütlerinden gelen talepler doğrultusunda "milli güvenlik" bahane" edilerek sık sık grev erteleme yoluna başvurdu. AKP hükümetinin grev erteleme kararlarının hukuksuz olduğunu Danıştay kararları hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde ortaya koydu.¹⁵

Grev ertelemeleriyle ilgili dava dosyaları grev ertelemede asıl belirleyici olan faktörün işveren örgütlerinden gelen görüş yazıları olduğunu gösteriyor. "Milli güvenlik" artık işveren örgütlerinden sorulmaktadır. Nitekim Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı üst düzey yetkilileri de açıkça ekonomiye zararı olan grevlerin milli güvenliği tehlikeye attığını ve bu yüzden ertelenmelerinin doğal olduğu görüşünü savunmaktadır.¹⁶

15 Milli güvenlik gerekçeli grev ertelemelerinin bir değerlendirmesi için bakınız: Aziz Çelik, "Milli Güvenlik Gerekçeli Grev Ertellemeleri", Çalışma ve Toplum Dergisi, sayı 18, 2008/3

16 Çalışma Genel Müdürü Cengiz Delibaş'ın Türk-İş ve SAK tarafından düzenlenen uluslararası sempozyumda yaptığı konuşma. Türk-İş, "Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Avrupa Sos-

Emeklilerin, çiftçilerin ve öğrencilerin sendikalaşması konusunda takındığı yasadışı tutum AKP'nin bir diğer emek karşıtı icraatı olarak not edilmelidir. İdare, Emekli-Sen'in kapatılması için dava açtı. Yerel mahkemenin kapatma kararını reddetmesi üzerine kararı idare tarafından temyiz edildi ve sonuçta Yargıtay 4. Dairesi de yerel mahkemenin aksi yöndeki kararını bozarak emeklilerin sendika kuramayacağına; isterlerse dernek veya vakıf kurabileceklerine karar verdi. Yargıtay'ın bu kararı Anayasayı ve uluslararası sosyal hukuku görmezden gelen yasadışı bir karardır. Ancak asıl sorumlu Anayasanın 90. maddesinin gereklerini yapmayan ve uluslararası sözleşmeleri uygulamayan hükümettir. Emeklilerin ve çiftçilerin sendikalaşması önünde Anayasal bir engel yoktur. Tam tersine Türkiye'nin onayladığı pek çok uluslararası sözleşme emeklilerin ve diğer emekçilerin sendikalaşma hakkını güvence altına almaktadır. Hükümet sadece emeklilerin değil öğrencilerin ve çiftçilerin sendikalaşmasına da engel çıkardı. Genç-Sen'in kapatılması için idare tarafından dava açıldı.

Sosyal güvenliğin ve sağlığın piyasalaştırılması: Sözde sosyal güvenlik reformu AKP'nin sağlık ve sosyal güvenlik hakkına yönelik en önemli taarruzu oldu. 1 Ekim 2008'de bütün hükümleriyle yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Yasası ile emekliliği hak etme koşulları zorlaştırılmakta, emekli aylıkları düşürülmekte ve sağlık hizmetlerinin piyasalaştırılması süreci başlatılmaktadır. AKP, sosyal güvenlik reformu ile sosyal güvenliğe ayrılan devlet katkısını azaltmayı amaçlıyor. 26 Nisan 2005 tarihinde IMF'ye sunulan Niyet Mektubunda sosyal güvenlik sistemine milli gelirin yüzde 4,5'i civarında verilen bütçe desteğinin yüzde 1'e düşürülmesinin temel hedef olduğunu belirtmişti. Bu taahhüt AKP hükümeti tarafından defalarca teyit edildi.¹⁷

Gelirler Politikası ve Bölüşüm İlişkileri: Ancak yoksul ve en alttakileri ferahlatmaya yönelik mekanizmalar AKP döneminde sermaye birikimini örten bir şal gibidir. AKP döneminde yaşanan ekonomik büyümeye ve bu büyümeden emekçilerin aldığı paya bakıldığında sosyal adaletsizliğin derinleştiği görülüyor. TÜİK verileri, 2002-2006 döneminde gerçekleşen yüzde 25 civarındaki büyümeden çalışanların pay alması bir yana ücretlerin enflasyon gerisinde kaldığını gösteriyor.

yal Modeli ve Sendikal Haklar", Uluslararası Sempozyum, 3-4 Ekim 2006, Ankara. s. 148-160.

17 Sosyal güvenlik reformu konusunda ayrıntılı değerlendirmeler için bakınız: Aziz Çelik, "Sosyal Güvenlik: Reform Değil Karşı Devrim" Almanak 2006 Analizleri, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2007; Osman Öztürk ve Aziz Çelik, "Sosyal Güvenlikte Hak Kaybı Dönemi" Yazı Dizisi, Birgün Gazetesi, 24-29 Eylül 2008.

TÜİK'in Dönemler İtibariyle İmalat Sanayi Üretimde Çalışan Kişi Başına Reel Kazanç Endeksine göre 1997 yılında 100 olan gerçek ücret endeksi 2002 yılında (AKP iktidarının başladığı yıl) 88 idi; 2006 yılı sonu itibariyle ise endeks 86'ya geriledi. Çalışanların enflasyon karşısında ezilmeleri AKP döneminde devam etti. 2002 yılını 100 kabul edersek gerçek ücretler yüzde 2.3 oranında geriledi. Ancak bu oran çalışanların gelirlerindeki gerçek gerilemeyi ortaya koymaktan uzaktır. Ücretlerin gerilemesinin boyutları ancak büyüme ve kişi başına milli gelir artışı ile birlikte ele alınırsa anlamlı olacaktır.

Tablo 1: AKP Döneminde Gerçek Ücretler ve Büyüme

Yıl	Çalışan Başına Gerçek Ücret Endeksi	Kişi Başına Sabit Fiyatlarla GSYİH Endeksi	Görelî Gerçek Ücret Endeksi
2002	100.0	100.0	100.0
2003	93.2	104.2	89.4
2004	94.3	111.8	84.4
2005	96.6	119.6	80.7
2006	97.7	125.4	77.9

Kaynak: TÜİK İstihdam ve Ücret İstatistikleri ile Ulusal Hesaplar veri tabanlarından hesaplanmıştır

AKP döneminde kişi başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) artışı 2003'te %4.2, 2004'te %7.3, 2005'te %7 ve 2006'da %4.8, olarak gerçekleşti. Dört yıllık kişi başına GSYİH artışı %25'in üzerindedir. İşte bu büyüme oranları ile birlikte ele alındığında ücretlerdeki aşınmanın ve görelî gerilemenin gerçek boyutları ortaya çıkıyor. Ekonomi büyümüş ama bu büyüme ücretlere hiçbir şekilde yansımamıştır. Bölüşüm ilişkileri emekçiler aleyhine daha da bozulmuştur. Büyüme dikate alındığında AKP döneminde ücret geliri elde edenlerin alım gücü görelî olarak yüzde 22 oranında düşmüştür (Tablo 1). AKP "hayırsever" sosyal politika modeli ile yaşamından bezmiş olanlara nefes aldırılmış ancak uyguladığı neoliberal politikalar sonucu sosyal eşitsizliği artırmıştır.

AKP Sosyal Politikasının Muhafazakâr ve Hayırsever Boyutu

Bilindiği gibi piyasanın sınırlanmasına ve sosyal adalete karşı çıkan yeni-liberaller de piyasanın bir takım sorunlar yarattığını kabul ediyor. Ancak bu sorunların devletin değil gönüllü kuruluşların ve yardım kuruluşlarının sorunu olduğunu ileri sürerek ve bir tür hayırseverlik faaliyeti öneriyorlar. AKP'nin sosyal politikası bu eksene yakındır.

AKP'nin sosyal politika yaklaşımının esasları parti programında, hükümet programlarında, "Muhafazakâr Demokrasi" belgesinde¹⁸ ve kitabında¹⁹ görülebilir. Programına göre AKP, "Tüm kurum ve kurallarıyla işleyen piyasa ekonomisinden yanadır."²⁰ 59. Hükümetin programında da en önemli hedeflerden biri "demokratik piyasa toplumu yaratmak" olarak ifade ediliyor ve piyasa ekonomisi hedefi açıkça belirtiyor.²¹ AKP'nin iktisadi politikalarının piyasacı olduğuna şüphe yok. Bu yaklaşım doğal olarak sosyal politikanın sınırlarını da çizmektedir. Programda AKP'nin sosyal politikası bir hak anlayışına değil yardım anlayışına dayalı olarak anlatılmaktadır:

"Yoksullar, bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programlar oluşturulacak, zor durumdaki vatandaşlara, terk edilmiş ve kimsesiz oldukları duygusu yaşatılmayacaktır. İşsizleri, fakirleri, düşkünleri, hastaları, özürlüleri gözeten, onların insan onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışının kaçınılmaz olduğu ortadadır. Partimiz, merkezi devletin yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör ile işbirliği yapmasını sağlayarak sosyal devlet hizmetlerinde verimliliği, sürati ve kaynak kapasitesini artıracaktır."

AKP'nin manifestosu olarak bilinen Yalçın Akdoğan'ın "AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi" kitabında ise yukarıdaki ifade daha da netleşmekte:²² "*Devletin özellikle mağdur ve muhtaç kesimler üzerinde sosyal politikalar sürdürmesi gerekliliğine inanılmakla birlikte, özel sektör, gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları önplana çıkartılmaktadır.*" Özel sektör, "gönüllü kuruluşlar" ve "sivil toplum" AKP'nin sosyal politikasında kilit unsurlardır.

AKP sosyal politikayı bir kamusal yükümlülük olarak zayıflatırken piyasa mağdurlarını, yoksulları ve en alttakileri "ferahlatacak" yeni yan mekanizmalar devreye soktu. Sosyal sorunu emek piyasasının dışına taşıdı. Bu mekanizmaları başarıyla işlettiği için de, AKP "nefes alan" yoksul ve emekçi sınıfların desteğini aldı. Sosyal devlet yerine hayırseverliği koyan bu politikalar düzensiz, önemli bir bölümü kayıt dışı ve parti patronajı altındaki mekanizmalar tarafından uygulanmaktadır. Bütün bunlar nedeniyle de kliyentalist özellikler taşımaktadır. Yurttaş bir müşteri olarak görülmekte, ferahlayan "müşteri" hükümete minnettarlık hissetmektedir.

18 Muhafazakâr demokrasi belgesi AKP'nin resmi internet sitesinde yer almaktadır. www.akparti.org.tr/muhafazakar.doc (Erişim, 2 Eylül 2008).

19 Yalçın Akdoğan, AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi, 2004.

20 AKP Programı, <http://www.akparti.org.tr>

21 59. Hükümet Programı, Resmi Gazete, 24 Mart 2003.

22 Akdoğan, s. 13.

“Hayırsever Sosyal Politikanın” Araçları

Sosyal yardımların hak olarak düzenlenmesi, keyfilikten çıkarılması ve yasal bir bütünlüğe kavuşturulması yerine, AKP düzensiz, dağınık ve politik etkiye açık “hayırsever” sosyal politika araçlarını tercih etmektedir. Örneğin sosyal güvenlik reformu kapsamında AKP’nin Aralık 2004’te kamuoyuna açıkladığı dört yasanın arasında yer alan ve sosyal yardımları tek bir düzenlemeye kavuşturması beklenen “Primsiz Ödemeler Yasa Tasarısı” daha sonra geri çekildi. Diğer üç yasa çıkarılmasına rağmen “Primsiz Ödemeler Yasası” tekrar gündeme getirilmedi.

AKP’nin “hayırsever” sosyal politikasının en önemli araçları Yeşil Kart, belediyelerin nakdi ve aynı yardımları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile özel sektör, gönüllü kuruluşlar, cemaatler, vakıflar ve dernekler olduğunu belirtmiştik. Bu saydıklarımız önemli bir dayanışma ağı oluşturmakta ve milyonlarca yoksul ile emekçinin “imdadına” yetişmektedir. Böylece AKP’nin il ve ilçe başkanlıkları en yaygın “sosyal güvenlik” örgütü haline gelmektedir.

Yeşil Kart: Yeşil Kart uygulaması 1992 yılında 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun ile başlatıldı. Kanun ile hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında bulunmayan ve aylık geliri veya aile içindeki gelir payı asgari ücretin vergi ve sosyal sigorta primi dışındaki miktarının 1/3’ünden az olanların yatarak görecekları tedavi hizmetlerini ve her türlü masrafları ile ayakta tedavi kapsamında görecekları muayene, tetkik, tahlil, pansuman, diş çekimi ile diş protez ve gözlük hizmetlerini ve ilaç bedellerinin karşılanmasını öngörüyordu.

Yoksullar için bir tür kamusal sağlık sigortası anlamına gelen Yeşil Kart son derece keyfi ve politik olarak kullanılmaktadır. Örneğin 2007 yılı içinde 14.541.791’e yükselen Yeşil Kartlı sayısı, 2008 yılı başında 9.230.604’e düşmüştür.²³ Yaklaşık beş milyon kart çok kısa bir sürede iptal edilmiştir. 2007’nin seçim yılı olması nedeniye Yeşil Kart uygulamasının gevşetildiği ve yasanın öngördüğü koşulları taşımayanlara da politik nedenlerle Yeşil Kart verildiği anlaşılmaktadır. Toplamın üçte birine ulaşan kart iptali bu mekanizmanın keyfi kullanıldığını göstermektedir. Öte yandan kimi illerde neredeyse il nüfusuna yaklaşan sayıda Yeşil Kart dağıtılırken kimi illerde Yeşil Kart son derece sınırlı kalmaktadır. Özellikle Yeşil Kart’ın çok yüksek oranda dağıtıldığı yoksul illerde AKP’nin oy oranı da oldukça yüksektir. Ekim 2008’de yürürlüğe giren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile birlikte başlatılan Genel Sağlık Sigortası kap-

23 Sağlık Bakanlığı Yeşil Kart Bilgi Sistemi, <http://sbu.saglik.gov.tr/yesil/default.asp>

samında Yeşil Kart uygulamasına son verildi ve Yeşil Kart sahipleri genel sağlık sigortalısı olarak kabul edildi.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu: AKP'nin "hayırsever sosyal politika" için etkin bir biçimde kullandığı diğer araç ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonudur (SYDTF). İl ve ilçelerde mülki amirlerin yönetiminde olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla örgütlenen fon hem ulaştığı insan sayısı hem de dağıttığı yardım tutarı açısından çok önemli bir araçtır.

SYDTF'nin gelir kaynakları arasında, kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan veya kurulacak olan fonlardan Bakanlar Kurulu kararıyla %10'a kadar aktarılacak miktarlar; gelir ve kurumlar vergisi tahsilat toplamının %2.8'i; trafik para cezalarının %50'si; RTÜK gelirlerinin %15'i; bütçeye konulacak ödenekler; bağış ve yardımlar yer almaktadır. Ciddi kaynakların tahsis edildiği Fon'un sadece 2007 geliri 1.6 Milyar YTL'ye yaklaşmaktadır (Tablo 2).

Fonda toplanan kaynak, fon kurulunda alınan kararlar doğrultusunda ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü eliyle il ve ilçelerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına aktarılmakta ve yardımlar vakıflar tarafından dağıtılmaktadır. Yardım yapılacak kişilerin tespiti ve yardım tutarları politik etkiye açıktır.

Tablo 2: SYDTF Gelir ve Giderleri

Yıllar	Gelirler (YTL)	Giderler (YTL)
2003	826.583.000	651.990.000
2004	1.260.574.000	1.347.846.000
2005	1.357.521.871	1.304.664.099
2006	1.379.511.063	1.389.547.995
2007	1.597.593.985	1.413.757.199
Toplam	6.421.783.919	6.107.805.293

Kaynak: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

Bu kapsamda yapılan yardımların en önemli bölümünü kömür yardımı oluşturmaktadır. SYDV aracılığı ile ihtiyaç sahibi ailelere yakacak yardımları, 2003 yılından itibaren aile başına 500 kg. olarak yapılmaktadır. Kömür illere Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından ulaştırılmakta. İlçelere ve köylere dağıtımı ise valiliklerin sorumluluğunda vakıflar tarafından gerçekleştirilmektedir. 2003 yılında yaklaşık 1 milyon 100 bin aileye kömür yardımı ulaştırılırken, 2008 mayıs ayı itibariyle aile sayısı 2 milyon 100 bine yaklaşmıştır (Tablo 3).

Tablo 3: SYDTF Tarafından Dağıtılan Kömür Yardımı

Dönem	Kömür Miktarı (Ton)	Yararlanan Aile Sayısı
2003	649.818	1.096.000
2004	1.052.379	1.610.000
2005	1.329.676	1.831.000
2006	1.363.288	1.797.000
2007	1.434.163	1.894.000
2008 (Mayıs)	1.637.100	2.084.741

Kaynak: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

SYDYF bütçe dışında olması, vakıf olarak örgütlenmesi, hak değil yardım anlayışına dayalı olması nedeniyle ciddi bir kliyentalizm kaynağıdır.

Belediyeler: AKP'li belediyelerin hemen hemen tümünde "muhtaçların" başvurusu durumunda gıda, yakacak, barınma ve giyim yardımı yapan birimler vardır. Kömür ve erzak yardımı ile ramazan çadırları AKP'li belediyelerin rutin faaliyetleri arasındadır. Belediyeler pek çok konuda aynı yardım yapmaktadır. Örneğin Ankara Büyükşehir Belediyesi 1997-1998 yılında 32 bin 500 aileye yapılan gıda ve temizlik yardımlarını 2007 yılında 265 bine ulaştırmıştır (Tablo 4). Ankara Büyükşehir Belediyesi, sosyal yardımlar kapsamında dar gelirli ve ihtiyaç sahibi 400 bin aile için uyguladığı gıda dağıtım programını 2008 yılı ramazan ayı içerisinde yoğunlaştırarak sürdüreceğini açıklamıştır.²⁴

Tablo 4: Ankara Büyükşehir Belediyesinden Yardım Alan Aileler: 1998-2007

1998	32.500
1999	10.500
2000	10.500
2001	37.250
2002	180.000
2003	240.000
2004	300.000
2005	390.000
2006	365.000
2007	265.000

Kaynak: Ankara Büyükşehir Belediyesi,
http://www.ankara.bel.tr/Haberler/yardim_20082008.aspx

²⁴ http://www.ankara.bel.tr/Haberler/yardim_20082008.aspx

1994 yılından bu yana Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yaptığı aynı yardımlara bakıldığında hem çeşit olarak hem de yardım ulaştırılan kişi sayısı açısından oldukça kapsamlı bir tablo ortaya çıkmaktadır (Tablo 5). Bu dönemde 8 milyon pakete yakın gıda ve temizlik malzemesi ile 450 bin ton kömür dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Bu yardımların yoksul ve yoksun insanlarda minnet, borçluluk ve bağımlılık duygusu yarattığı açıktır. Dahası bu yardımlar AKP'li belediyelerle seçmen arasında örtük bir uzlaşma yaratmaktadır: Bu yardımlara muhtaç olanlar bunların devamı için oy vermektedir.

Tablo 5: Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin 1994-2006 Yılları Arasında Dağıttığı Yardımlar

1) Gıda ve Temizlik Malzemesi	7.750.000 Paket
2) Yakacak Yardımı (Kömür)	451.000 Ton
3) Ekmek Yardımı	103.019.117 Adet
4) Patates Yardımı	14.200 Ton
5) Soğan Yardımı	7.600 Ton
6) Bal	20 Ton
7) Balık	70 Ton
8) Tavuk	30 Ton
9) Kaban	445.000 Adet (Öğrenci)
10) Çanta ve Kırtasiye	404.600 Adet (Öğrenci)
11) Bot	390.000 Adet (Öğrenci)
12) Ramazan Çadırlarında Verilen Yemek	2.466.767 Kişi
13) Sabahları Çorba Dağıtımı	209.069 Kişi
14) Battaniye	70.000 Adet
15) Portakal	1.200 Ton
16) Elma	1.200 Ton
17) Karpuz	1.000 Ton
18) Yatak-Yastık (takımı)	4.000 Adet
19) Mutfak Eşyası (Muhtelif Takım)	400 Adet

Kaynak: Ankara Büyükşehir Belediyesi, http://www.ankara.bel.tr/AbbSayfaları/Sosyal_Hizmetler2/yapilan_yardimlar.aspx

İlçe belediyeleri tarafından da benzer uygulamalar yaygın biçimde yapılmaktadır. İstanbul'da yardımlar Büyükşehir Belediyesi'nden daha çok ilçe belediyeleri tarafından yapılmaktadır. Örneğin Bağcılar Belediyesi 2006 yılında yaklaşık 20 bin aileye gıda, yakacak, barınma ve sağlık yardımı yaparken, Gazios-

manpaşa Belediyesi ise 50 bine yakın aileye yakacak, gıda, okul ve benzeri yardımlar ulaştırmıştır.

Bu yardımların kaynaklarının belediye bütçelerinde yer almadığı daha çok belediye ile iş yapan ihale alan özel sektörden alınan bağış/yardım havuzlarından sağlandığı bilinmektedir. Bu durum bir yanıyla muhafazakâr sermaye çevreleri açısından bir tür zekât işlevi görmektedir ve sermaye birikim sürecinde onları vicdan azabından azade kılmaktadır!

Gönüllü kuruluşlar veya "Üçüncü sektör": "Hayırsever sosyal politika" yaklaşımının diğer bir ayağını ise özel sektör ve "gönüllü kuruluşlar" oluşturmaktadır. Deniz Feneri, Kimse Yok mu ve İnsani Yardım Vakfı (İHH) bunların ilk akla gelenleridir. Bunlar içinde en yaygın bilineni Deniz Feneri'dir. 2007 Faaliyet Raporu'na göre derneğin 470 bin kayıtlı dosyası bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle 470 bin aileye aynı ve nakdi yardım ulaştırmıştır. Derneğin bugüne kadar dağıttığı aynı ve nakdi yardım tutarı 420 Milyon YTL'nin üzerindedir. 1998-2006 arasında 40 bin aileye nakit, 160 bin aileye gıda, 190 bin aileye giyim yardımı yapmıştır.²⁵

Deniz Feneri ile AKP arasındaki yakınlık bilinmektedir. Dahası hükümet Deniz Feneri'ne önemli kolaylıklar sağlamıştır. Deniz Feneri Derneği 20.12.2004 tarih ve 2004/8278 no'lu Bakanlar Kurulu Kararı ile Kamu Yararı Statüsü kazanmış ve 2005 yılında izin almadan yardım toplama hakkına sahip olan 13 kuruluştan biri haline gelmiştir.

Deniz Feneri adıyla Almanya'da faaliyet yürüten ve Türkiye'deki Deniz Feneri Derneği'ne yardım aktaran dernekle ilgili yaşanan yolsuzluklar ve bu konuda Alman Mahkemesi'nce verilen karar hayırseverlik faaliyetlerinin kullanımı konusundaki kuşku ve soruları daha da artırdı.²⁶

25 Deniz Feneri Derneği 1998-2006 Faaliyet Raporu.

26 "Almanya'da, Deniz Feneri Derneği'nin 3 yöneticisinin dolandırıcılık suçlamasıyla yargılandığı davada karar açıklandı. Mahkeme Başkanı Johann Müller sanıklarla ilgili nihai kararı açıkladı ve dün savcıların yaptığı son açıklamada gündeme gelen hapis cezası taleplerine yakın bir karar çıktı. Buna göre Mehmet Gürhan 5 yıl 10 ay, Mehmet Taşkan 2 yıl 9 ay hapis cezası aldı. Deniz Feneri e.V'nin Alman yasalarına göre kurulmuş bir dernek olduğunu hatırlatan Müller kararı Alman yasalarına göre verdiklerini hatırlattı. 5 yıl boyunca 20 binden fazla bağış sahibinin güvenlerinin zedelendiğini belirten Alman hakim Almanya Deniz Feneri'nin toplam 41 milyon avro bağış topladığını söyledi. Türkiye'ye giden toplam miktarın da 17 milyon avro olduğunu kaydeden Müller bunun 8 milyonunun Türkiye Deniz Fenerine gittiği, geri kalan kısmın çeşitli yerlerde kullanıldığını ifade etti. Amaç dışı kullanılan paradan sadece 4 milyon avronun Almanya'da kaldığını bildiren Müller yargılananların dolandırıcılıktan hüküm giydiklerini anlattı."

<http://www.ntvmsnbc.com/news/459499.asp>, 18 Eylül 2008 Perşembe.

Bu birkaç örnek bile AKP etrafında yardımseverlik/himmet esasına dayalı bir sistem oluşturulduğunu ortaya koyuyor. Muhafazakâr-İslamcı kesimdeki güçlü vakıf örgütlenmesi ve cemaatlerin de bir sosyal dayanışma işlevi gördüğü dikkate alındığında resmin bütünü daha iyi görülebilir.

Sonuç Yerine

Tutunamayan, yoksul ve en alttaki seçmen günlük yaşamını doğrudan etkileyen, ona nefes aldırın uygulamalara oy vermekte ve "eldeki bir kuşun daima havadaki iki kuştan iyidir" inancından hareket etmektedir. Yoksul ve emekçi seçmen AKP'nin kurumsal sosyal politika düzenlemelerini zayıflattığı, sınırlı sosyal devlet uygulamalarını dahi tasfiye ettiği, kamuyu küçülttüğü ve özelleştirdiği, kendisine çok lazım olan kolektif hakları görmezden geldiği gibi olgularla fazlaca ilgilenmemektedir.

Kapitalist piyasanın ve neoliberal politikaların yarattığı tahribat ve tahakküm emekçilerin, yoksulların, toplumun hücre yapısını değiştiriyor. Yoksulluğun ve eşitsizliğin derinleşmesi, güvencesizliğin artması emekçilerin ve yoksulların acil-ferahlatıcı uygulamalara olan ihtiyacını ve bağımlılığını daha da artırıyor. Siyasal tercihlerinde de bu ihtiyaç ve bağımlılık etkin bir rol oynuyor. Neoliberal politikaların uygulayıcısı AKP, bu politikaların mağduru olan kitleleri de teskin ediyor ve uysallaştırıyor. □